

Plan for personell som har deltatt i internasjonale tjenester

Ivaretagelse + Oppfølging = Anerkjennelse

Moss kommune

Innhold

Forord – takk for innsatsen!	2
Innledning	3
Grunnlaget for en kommunal veteranplan	4
Forsvarets veteran tjeneste (FVT)	4
NVIO	5
RVTS.....	5
Definisjon av en veteran.....	5
Definisjon av pårørende/ familie.....	5
Veterankontakt	6
Veteraners levekår	6
Hovedområder	7
Veteranforeninger	7
Hjemmeside til Moss kommune.....	8
Applikasjon	8
Årshjul.....	8
8. mai	8
Minnesmerke	9
Frivillighetens hus og pårørende senter.....	9
Fastleger	9
Helsestasjoner	10
Skoler og barnehager	10
Hjemmebaserte tjenester	10
Rask psykisk helsehjelp	11
Barnevern, BUFetat, NAV og PPT	11
DPS og BUP	11
Moss kommunes rolle	11
Bibliografi	13

Forord – takk for innsatsen!

Kampen for fred, stabilitet og menneskerettigheter føres med ulike virkemidler over hele verden. Norge er med i dette arbeidet med humanitære midler og bistand, med støtte til politiske prosesser og med militære bidrag når det er påkrevet.

Dette er en innsats for verdier vi holder høyt. Det er også et arbeid for å ivareta våre nasjonale interesser i en ustabil verden, der konflikter langt borte raskt kan få konsekvenser for oss, nasjonalt og regionalt.

For dette har hele det norske samfunnet den dypeste respekt og anerkjennelse.

Alle som har vært ute i internasjonal tjeneste for Norge kommer hjem med kompetanse som er svært viktig, også for det norske arbeidslivet. Denne kompetansen må vi i enda større grad se og ta i bruk. Moss kommune vil følge opp Regjeringens arbeid de siste årene og forsterke det arbeidet som har vært gjort med å synliggjøre kompetanse, formidle anerkjennelse og gi støtte. Dette er et felles samfunnsansvar – på tvers av sektorer og forvaltningsnivåer.

I vår region bor det et betydelig antall veteraner fra Forsvarets internasjonale operasjoner. I regjeringens oppfølgingsplan «I tjeneste for Norge» oppfordres landets kommuner til å utvikle kommunale planer for å sikre våre veteraner fra internasjonale operasjoner et best mulig tilpasset tjenestetilbud. Det har vi lagt til grunn når vi nå har etablert vår egen veteranmelding.

Jeg ønsker at Moss kommune skal være en god kommune for veteraner og bidra til at de ivaretas med verdighet og forståelse. I samarbeid med representanter for Forsvaret og veteranorganisasjoner er det vurdert tiltak som kan bidra til dette. I veteranmeldingen beskrives blant annet veteraners levekår og innsats for å forebygge helseskader og oppfølging av de som har behov for bistand. I meldingen foreslår kommunen tiltak som omfatter kunnskapsutvikling hos ansatte og fastleger, anerkjennelse av og respekt for veteranenes innsats, aktiviteter for veteraner i regionen og samarbeid mellom Moss kommune og veteranorganisasjonene.

For alt vi har – og alt vi er!

Tage Pettersen

Ordfører

Innledning

Siden 1947 har 100 000 nordmenn tjenestegjort i internasjonale operasjoner på våre vegne. Dette omfatter 100 operasjoner på fire kontinenter. Siden oppstarten av FN-operasjonen i Libanon i 1978 har mer enn 40 000 bidratt i fredens tjeneste for Norge og det internasjonale samfunnet.¹

I Moss kommune bor det et betydelig antall veteraner som har deltatt i internasjonale operasjoner. I regjeringens oppfølgingsplan «I tjeneste for Norge» (2014) oppfordres landets kommuner til å utvikle kommunale planer for å sikre Norges veteraner fra internasjonale operasjoner et best mulig tilpasset tjenestetilbud. Godt over 100 000 norske kvinner og menn har siden 1947 gjort tjeneste for Norge i internasjonale operasjoner.

Nordmenn har ofte gjort tjeneste i krevende og farlige situasjoner. De skal ha anerkjennelse for den jobben de har utført. For noen kan tjenesten gi både fysiske og psykiske skader. I sin ytterste konsekvens kan tjenesten føre til tap av liv. Vi har et tydelig og klart ansvar for å ivareta skadet personell, uavhengig av hva slags skade og når den kommer til uttrykk. Dette ansvaret involverer flere sektorer og aktører. Arbeidet med å redusere risikoen for skader skal videreføres, og de skadde og deres pårørende skal få den oppfølgingen de trenger.²

Alle som har vært ute i internasjonal tjeneste for Norge kommer hjem med kompetanse som er svært viktig, også for det norske arbeidslivet. Denne kompetansen må vi i enda større grad se og ta i bruk.³

Veteranene har deltatt i operasjoner på vegne av den norske stat. Selv om de ikke har formelle rettigheter som gir prioritet i det sivile helse- og velferdstilbudet, er det et viktig ledd i anerkjennelsen av deres innsats, at de opplever de kommunale tjenestene som tilgjengelige og samordnet.

Implementering av tiltak i en kommunal plan vil kunne bidra til dette.

Samtidig kan kommunene bidra til at veteranenes anerkjennelse i det offentlige øker, og legge til rette for at veteranene kan bidra positivt i kommunen.⁴

Kommunen bør legge til rette for at veteraner og veteraners familie kan få rett hjelp til rett tid, slik at de opplever seg anerkjent, forstått og ivaretatt før, under og etter internasjonal tjeneste for Norge.

Forsvaret har de siste ti årene opparbeidet seg betydelig erfaring og kunnskap om anerkjennelse, ivaretagelse og oppfølging av veteraner.

Utvikling av en kommunal veteranplan vil bidra til å synliggjøre kommunens ansvar for veteranene og vil være en viktig anerkjennelse i seg selv.

Moss kommune ønsker å vise anerkjennelse av innsatsen som veteranene har gjort gjennom deltakelse i internasjonale operasjoner. Det kan være ulike oppfatninger om grunnlaget for norsk deltakelse i krig og konflikt. Uavhengig av dette fortjener den enkelte anerkjennelse og respekt for viljen til å risikere liv og helse for landet.

Denne planen skal bidra til at Moss kommune blir en god by å bo i for veteraner, og forplikter samtidig kommunen til å tilrettelegge for en god ivaretagelse.

¹ (Forsvaret, 2016)

² (Forsvarsdepartementet, 05/2011)

³ (Forsvarsdepartementet, 06/2014)

⁴ (Forsvaret, 2016)

Grunnlaget for en kommunal veteranplan

Tiltak 14 i Regjeringens oppfølgingsplan⁶ (2014) slår fast følgende: «Det bør legges til rette for bedre samhandling og utvikling av lokale tiltak for oppfølging og ivaretakelse av personell som har vært i internasjonal tjeneste. Kommunene oppfordres til å utarbeide kommunale eller interkommunale veteranplaner. Planene bør fokusere på behov til veteraner og deres familier, med fokus på samhandling mellom ulike kommunale aktører. Sentrale elementer i planene bør være kompetanseheving, beskrivelse av forpliktende samarbeid mellom relevante aktører, og ivaretakelse av veteraner og deres familier, som har behov for ulike tilbud.»

Forsvarets veteran tjeneste (FVT)

Forsvarets veteran tjeneste (FVT) skal lede og koordinere gjennomføringen av en rekke tiltak Regjeringen har besluttet, for å styrke anerkjennelse og ivaretakelse av veteraner. For å gjøre dagens tilbud lettere tilgjengelig ønsker veteran tjenesten å fungere som "Én dør inn". Det betyr, at den som kontakter FVT kan få profesjonell bistand til å vurdere sin situasjon og til å finne veien videre.

Forsvaret har en rekke tilbud til veteraner og deres familier både før, under og etter tjeneste i internasjonale operasjoner. Forsvaret har et oppfølgingsansvar i ett år etter hjemkomst. Noen tilbud og kontaktpunkter kan benyttes hele livet.

Det er laget et Oppfølgingsreglement som sier hva som skal og bør gjøres for veteranfamiliene når et familiemedlem reiser ut.

Informasjon er noe av det viktigste man kan bidra med til familiene, det gir trygghet. Derfor er det laget to brosjyrer, «Å reise ut» og «Å komme hjem». I disse forklares mye av de utfordringene mange kan oppleve under en slik periode, og det er oppført ulike kontaktpersoner som er tilgjengelige hele tiden.

Det skal arrangeres en familiesamling i forkant av utreise for familiene. Her skal det gis relevant informasjon, og muligheter for nettverksbygging familiene i mellom. Her skal det også deles ut en «barnepakke» som inneholder kart over operasjonsområdet, boken «Oppdraget går til...»⁷ to armbånd hvor den som drar ut tar det ene mens barnet har det andre, en bilderamme og en bamse. Hensikten med denne pakken er å involvere de hjemme på en bedre måte, og gi dem trygghet når savnet blir for stort.

Underveis oppfordres det til en samling for pårørende for å snakke om de utfordringene man møter. Her gjøres det litt forskjellig, ut ifra hvor stor kontingenten er som har dratt ut. De hjemme skal også motta en oppmerksomhet i denne perioden som en anerkjennelse for den innsatsen de gjør hjemme.

Ved hjemkomst skal familiene inviteres til å delta på medaljeseremoni. Her gis det også informasjon om hvordan oppdraget har forløpet seg, og hvor man kan ta kontakt i tiden etterpå. Det snakkes også om hvilke utfordringer veteranen kan oppleve i tiden etter hjemkomst.

Her deles det også ut en «Hjemmehelt-medalje» til alle barna, for å anerkjenne den tiden de har vært gjennom uten mamma eller pappa.

⁵ (Bestrup, 2017)

⁶ (Forsvarsdepartementet, 06/2014)

⁷ (Forsvaret, 2009)

Veteranene med partner tilbys PREP-kurs (samlivskurs) før utreise og i inntil ett år etter hjemkomst. Dette for å være best mulig rustet til de utfordringene mange møter ved en slik periode.

Det er viktig å etablere et godt sivil-militært samarbeid der hvor dette faller naturlig. Kommuner bør følgelig ha et lokalt samarbeid med Forsvaret der de har avdelinger. Forsvarets veteran­tjeneste vil alltid kunne være et kontaktpunkt for kommunene og veteranene. ⁸

NVIO

NVIO er Norges største interesseorganisasjon for personell som har deltatt i internasjonale operasjoner og deres pårørende.

NVIO består av ca 7500 medlemmer og har 59 lokalforeninger over hele Norge. De består av veteraner fra dagens internasjonale operasjoner og tilbake til Tysklandsbrigaden.

NVIO er en politisk nøytral organisasjon som arbeider for å fremme interessene til veteraner og deres pårørende. ⁹

RVTS

Regionalt ressurs­sen­ter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging.

Kommunen skal, i samarbeid med RVTS, vurdere å tilby meritterende kurs for leger og annet helsepersonell om traumer, med særlig fokus på krigsopplevelser for å øke traume-kompetansen i de kommunale helsetjenestene.

Definisjon av en veteran

Med veteran menes alle norske statsborgere som har deltatt eller deltar i fredsbevarende, fredsopprettende eller statsbyggende innsats i andre land, fra utenriks-, justis- og forsvarssektoren. ¹⁰

Definisjon av pårørende/ familie

Forsvarets veteran­tjeneste har definert den nærmeste familie: ¹¹

- ektefelle, nåværende eller fraskilt annen person, som du lever eller har levd sammen med i et ekteskapslignende forhold
- slektninger i oppad- og nedad stigende linje (foreldre, besteforeldre, barn, barnebarn, osv.)
- søsken ved blod eller adopsjon
- svigerfamilie så nær ektefellen som ovenstående liste er for deg.

Etter Forsvarets familiedirektiv: *Familien er den ansatte med ektefelle/samboer/partner og eventuelle barn samt foreldre, søsken og besteforeldre.*

NVIO har en vid definisjon av pårørende, som ikke bare omfatter nære slektninger (ektefelle/partner, foreldre, barn søsken, besteforeldre), men også fjernere slektninger og andre (venner, arbeidskamerater) som anser seg selv som pårørende til en soldat som skal delta, deltar, eller har deltatt i en internasjonal operasjon, enten soldaten blir/er skadet eller ikke. Pårørende­begrepet

⁸ (Forsvaret, 2016)

⁹ (NVIO, 2017)

¹⁰ (Forsvarsdepartementet, 06/2014)

¹¹ (Forsvarets veteran­tjeneste, 2017)

omfatter også etterlatte etter soldater/veteraner som har mistet livet i tjenesten eller som følge av tjenesten. Det er rimelig å anta at de ulike gruppene av pårørende har svært ulike behov og forventninger til forbundets pårørendearbeid.

Veterankontakt

Opprettelsen av en kommunal veterankontakt må nødvendigvis ikke være betinget av hvorvidt kommunen velger å vedta en kommunal veteranplan, men kan sees som et selvstendig tiltak for å lette tilgangen for veteraner til kommunen, som deres primære tjenesteyter.¹²

For å kunne anerkjenne, ivareta og følge opp veteraner og deres familier trenger man kunnskap om veteranene og deres utfordringer. Samtidig må man vite hvem som besitter kunnskap og kan være en ressurs for kommunene, samt hvem som kan bidra med kompetanseheving av kommunens ansatte.

Etableringen av en kommunal veterankontakt vil dessuten være et viktig tiltak i å koordinere og effektivisere kommunens samarbeid med sentrale aktører innenfor feltet, som Forsvarets veterantjeneste, de frivillige organisasjonene og de regionale ressursentrene om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS).

Forsvaret oppfordrer kommunene til å utpeke en veterankontakt. Denne vil være et viktig kontaktpunkt for veteraner, deres familie, samt andre aktører innenfor veteranområdet.

Veterankontakten vil ha ansvar for å holde oversikt over kommunens tilbud (til veteraner og deres familier), samt besitte kunnskap om sentrale aktører innenfor feltet og det tilbudet de har.

Moss kommune har oppnevnt en kontaktperson.

Veteraners levekår

Levekårsundersøkelsen blant veteraner ble gjennomført høsten 2012, og er en utvalgsundersøkelse bestående av personer som har deltatt i internasjonale operasjoner for Forsvaret eller Politiet.¹³ Ut i fra denne undersøkelsen kommer det fram at mange veteraner har vært involvert i alvorlige hendelser under tjeneste. Allikevel beskriver veteranene tjenesten i utlandet som positiv, men opplevelsen av hvordan de blir møtt av samfunnet ellers er noe mer negativ.

Mange av forsvarsveteranene er heltids yrkesaktive. Det viser seg også at sykefraværer blant denne gruppen er omtrent som hos andre yrkesaktive. Men det betyr ikke at ikke tjenesten kan påvirke. Analysen tyder på at negative opplevelser i tjenesten i noen grad øker faren for å falle ut av arbeidsmarkedet.

Veteraner har minst like god både fysisk og psykisk helse som andre grupper. Både når man ser på egenvurdert helse, langvarig sykdom og psykiske vansker er resultatene for forsvarsveteraner omtrent som blant andre.¹⁴

Det viser seg også at tillit til medmennesker er like høy blant veteraner som blant andre, men veteranene rapporterer likevel oftere enn andre at folk rundt dem viser lite interesse for det de gjør.

¹² (Forsvaret, 2016)

¹³ (Sentralbyrå, 09/2013)

¹⁴ (Sentralbyrå, 09/2013)

De aller fleste i Norge har nå en fastlege som de går til. Sammenholder man fastlege og annen lege en vanligvis bruker, har 9 prosent av forsvarsveteranene ikke noen fastlege de forholder seg til. ¹⁵

Litt i motsetning til sjeldnere bruk av allmennlege, finner vi at forsvarsveteraner noe oftere gjør bruk av spesialisthelsetjenester.

Forsvaret har en rekke tiltak rettet mot veteranene og deres familier. Samtidig har offentlige aktører og instanser en viktig rolle med tanke på anerkjennelse, ivaretagelse og oppfølging av denne gruppen. Dette omfatter både kommunale tjenester, men også spesialisttjenester, som medfører at den enkelte veteran kan oppleve å måtte forholde seg til en rekke ulike tjenesteytere gitt de behov de måtte ha.

Det å ha tjenestegjort i operasjoner i utlandet kan medføre at en opplever situasjoner som en ellers ikke ville kommet opp i, og som kan medføre behov for en eller annen form for oppfølging. For mange kan det da være naturlig å få oppfølging i helsevesenet.

For personell som har et oppfølgingsbehov, er det viktig å bli møtt med kunnskap i helsesektoren og i tjenester i sivil forvaltning. Regjeringen vil arbeide for å bedre kompetansen hos personell i offentlig sektor som ofte kommer i kontakt med personell fra internasjonal tjeneste og deres pårørende. Det skal gjennomføres kurs og opplæringspakker blant annet i stressrelaterte lidelser og militærpsykiatri. Regionale fagnettverk og kompetansenettverk videreføres. Samarbeidet med Regionale ressursentre om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS) skal videreføres.

Det er behov for mer kunnskap om og forskning på familiemessige utfordringer knyttet til internasjonale operasjoner, og særlig kartlegging av barns reaksjoner på foreldrenes deltakelse i denne type oppdrag. Det er viktig at personellet og deres familier blir gjort oppmerksom på vanlige utfordringer i en slik livssituasjon og muligheter for hjelp og rådgivning ved behov. ¹⁶

Hovedområder

Planen vil deles opp i flere områder som Moss kommune anser som sentrale for veteranene og for Moss kommune, hvor det er mulig å igangsette ulike tiltak.

Planen vil bli skrevet av veterankontakten i Moss kommune med innspill fra representanter for veteranorganisasjoner.

Det tas høyde for at planen revurderes jevnlig.

Veteranforeninger

Moss kommune inviterte 28. mars 2017 representanter for veteraner som har deltatt i internasjonale operasjoner, til Moss Rådhus. Disse representerte NVIO (Norges Veteranforbund for Internasjonale Operasjoner).

Formålet med dette første møte, var å presentere veterankontakten og få tilbakemeldinger og ideer i forhold til en Veteranplan for Moss kommune.

I møte med representantene kommer det fram at det er ca. 300 veteraner som er bosatt i Moss kommune.

¹⁵ (Sentralbyrå, 09/2013)

¹⁶ (Forsvaret, 2016)

Det kommer også fram at det er mange forskjellige særforbund blant Veteranene, og det er vanskelig å holde en oversikt over alle disse.

I det videre arbeidet skal alle veteranforeninger tilknyttet Moss kommune kartlegges, slik at man får en samlet oversikt.

Hjemmeside til Moss kommune

Moss Kommune ønsker å etablere en nettside som gir informasjon om veteraner og kommunens tiltak overfor veteraner og deres familie, til ansatte i barnehage og skole, fastleger og andre kommunale tjenesteytere. Kommunen ønsker også å utarbeide en tilsvarende informasjonsbrosjyre som kan være tilgjengelig på legekontorer, helsestasjoner og andre offentlige kontorer.

Applikasjon

Moss Kommune ønsker å etablere en egen applikasjon for veteranene, som et supplement til en hjemmeside, der veteraner også kan innhente relevant informasjon og finner informasjon om kommunens tiltak overfor veteraner og deres familier.

Årshjul

Det blir viktig å lage et eget års-hjul sammen med Veteranene.

Noen viktige dager er allerede anerkjent og kan legges inn i en slik oversikt:

- 8. mai er Norges frigjøringsdag og nasjonal Veterandag.
- 24. oktober er FN dagen.
- Forsvarets minnedag er første søndag i november hvert år.
- Lokale dager for enkelte foreninger kommer i tillegg.

8. mai

Regjeringen har bestemt at den 8. mai er nasjonal Veterandag.

Dette er den viktigste dagen for å markere anerkjennelse for veteraner.

Seremonier og offentlige markeringer er et viktig og synlig uttrykk for samfunnets anerkjennelse av både innsatsen og den enkelte veteran.

Dette bidrar til å ivareta historien og knytter bånd mellom veteraner og samfunnet. Lokale markeringer er av betydning for å favne flest mulig og bidrar til å synliggjøre at veteraner også er en del av lokalsamfunnet.¹⁷

Representantene fra NVIO gir uttrykk for at de ønsker at kommunen skal markere 8. mai årlig.

Moss kommune inviterte på denne dagen i 2017 til et arrangement for veteranene og ledsager.

Det er ønskelig at dette er en årlig foreteelse i Moss kommune, sammen med veteranforeningene i distriktet.

¹⁷ (Forsvaret, 2016)

Minnesmerke

Det er et eget minnesmerke for falne ved Kirkeparken i Moss sentrum. Det er ønskelig at man hvert år i samråd med organisasjonene og kommunen, kan arrangere en verdig tilstelning for veteraner og deres pårørende på stedet.

Det er viktig for veteranene at den tiden rundt minnesmerke kan være uten trafikk og forstyrrelser som tar bort oppmerksomheten fra seremonien.

Det har også framkommet ønske om at man bør få til en markering med korpsmusikk.

Forsvarets minnedag ble innført i 2007, etter ønske fra overlevende og pårørende. Minnedagen er for å minnes alt personell som har mistet livet i tjeneste. Dagen markeres ved Forsvarets avdelinger i Norge og utlandet.

Moss Kommune bør vurdere om man skal ha en lokal markering, ved minnesmerket i Moss Sentrum i tillegg til 8. mai.

Frivillighetens hus og pårørende senter

For å opprettholde et aktivt veteranmiljø er det viktig å tilrettelegge møtesteder for veteraner. Moss kommune disponerer egnede lokaler, og det vil være et viktig anerkjennende tiltak å stille det til disposisjon for veteranene.

Frivillighetens hus og pårørendesenter ble etablert i Moss kommune i mai 2017 og det er forventet offisiell åpning i september 2017.

Frivillighetens hus og pårørendesenter skal være en lokalt forankret og inkluderende møteplass for frivillige lag/foreninger/organisasjoner og enkeltmennesker. Huset skal inspirere til samarbeid, mangfold, utvikling og aktiviteter i den frivillige sektoren og være åpen for alle, uavhengig av alder, livssyn og politisk ståsted.

Pårørendesenteret er et sted som kan ha mange funksjoner. Det kan være et sted der man kan treffe helsepersonell og andre aktører som f.eks *kameratstøtten* med relevant erfaring, utdanning og representanter for organisasjoner. Man kan treffe andre pårørende, man kan finne brosjyrer og annen informasjon.

Et pårørendesenter må ha best mulig oversikt over ordninger og rettigheter og også arrangere egne kurs.

Et pårørendesenter skal være de pårørendes eget sted, et sted som kun dreier seg om det å være pårørende, et stille rom bør være lett tilgjengelig, og skjermet fra andre virksomheter.

Det er ønskelig at NVIO kan få leid et kontor i huset, da de da vil ha nærhet til veteranene og deres pårørende og ha et eget tilholdssted.

Fastleger

Kommunene er ansvarlig for at personer som er bosatt i kommunen skal tilbys nødvendige helse- og omsorgstjenester. For fastleger og ansatte i kommunens tjenester vil det være viktig å vite at årsaken til fysiske og psykiske helseplager kan være belastninger i tilknytning til internasjonale operasjoner, også når dette ligger langt tilbake i tid.

Alle landets fastleger vil få tilsendt boken «Håndbok i militærpsykiatri» fra Forsvaret som et ledd i kompetanseoverføring fra Forsvaret til det sivile helsevesenet. Ved å ha kompetanse på dette feltet vil hjelpeapparatet lettere forebygge mer alvorlige problemer.

Forsvarets sanitet har laget en løpeseddel om tilbudet de har til veteraner og pårørende, som skal være tilgjengelig på alle fastlegekontor

Det blir viktig å etterspørre om fastleger har mottatt dette i Moss kommune.

Helsestasjoner

Kommunens helsestasjoner skal være oppmerksom på eventuelle behov for ekstra støtte og veiledning til familier der ett familiemedlem er, eller har vært, i internasjonale operasjoner. Helsesøstre skal sikre oppfølging av familien, og ha et særlig øye for barna i familien som en møter i helsestasjon og skolehelsetjeneste.

Om nødvendig kan helsesøster henvise videre til andre støtte- og hjelpetilbud, som for eksempel lavterskel psykologtjeneste.

Helsesøster kan også være en god støtte for familien og kan gi informasjon om andre støtte- og hjelpetilbud.

Skoler og barnehager

For barn og ungdom vil fravær av foreldre over lengre tid kunne være en utfordring. Foreldres tjeneste i krigsområder vil kunne ytterligere forsterke barnets reaksjoner. Personell på skoler og i barnehager bør ha kompetanse på dette feltet slik at de er i stand til å yte den hjelpen og støtten barna trenger og være bevisst denne problematikken for å kunne forebygge og legge til rette i de tilfeller det er behov for dette. Skole og barnehage vil være avhengig av et godt samarbeid med foreldrene. Kunnskap hos de ansatte vil kunne bidra til dette.

Moss kommune skal tilstrebe opplæring til ansatte i skole og barnehage om barns mulige reaksjoner på foreldres tjenestegjøring i internasjonale operasjoner. Økt oppmerksomhet og innsats overfor familiene bidrar til å redusere stress og helseproblemer. For ansatte i skoler og barnehager er det særlig viktig å være informert og å ha kunnskap som gjør at barna ivaretas på en god måte. Det er viktig at familien gir informasjon til lærer og barnehagepersonell slik at problemer kan forebygges.

Forsvarets veteranertjeneste, RVTS og helsesøstre og sosialrådgiver ved skolene, kan være viktige ressurser, forutsatt at de har riktig kompetanse.

Skolene bør vurdere å benytte lokale veteraner i undervisningen, for eksempel i forbindelse med FN-dagen eller der det vil passe med undervisningsplaner.

Dette for å synliggjøre veteranenes bidrag i internasjonale operasjoner.

Hjemmebaserte tjenester

Kommunen bør, i samarbeid med RVTS, vurdere å tilby meritterende kurs for helsepersonell om traumer, med særlig fokus på krigsopplevelser for å øke traume-kompetansen i helsetjenestene.

For en rekke veteraner oppleves det som viktig at helsepersonellet besitter et minimum av kunnskap om hva internasjonal tjeneste innebærer. Kursing av helsepersonell med tanke på dette er derfor viktig.

Rask psykisk helsehjelp

Ved å komme i gang tidlig med behandling av veteraner som har stressrelaterte plager vil man i de fleste tilfeller klare å forhindre at plagene utvikler seg til kroniske psykiske lidelser. Ved å ha kompetanse på dette feltet vil hjelpeapparatet lettere kunne fange opp problemer slik at behandling kan iverksettes tidlig.

Rask psykisk helsehjelp er et lett tilgjengelig tilbud til voksne over 18 år som er gratis. Dette er et lavterskeltilbud fra Moss kommune, hvor hjelp baserer seg på veiledet selvhjelp og samtaletimer.

Barnevern, BUFetat, NAV og PPT

Kommunen bør tilstrebe å sende ut et informasjonsbrev med informasjon om veteraners og deres familier/barns særlige behov.

Moss kommune bør tilstrebe å etablere et samarbeidsforum med veteranorganisasjoner, NAV og BUFetat og andre aktuelle offentlige instanser for å øke kompetansen rundt veteranene og deres pårørende.

Bufetat har ansvar for familievernet som er et tilbud til mennesker med ulike samlivs- og relasjonsproblem.

Lokale NAV-kontor kan ta kontakt med kompetansesenteret ved NAV Elverum, for råd og veiledning i saker som angår veteraner. Veteraner over hele landet kan også ta kontakt direkte med kompetansmiljøet ved NAV Elverum.

Kommunen bør tilstrebe opplæring innen pedagogisk/psykologisk-tjenester (PPT) i med kompetanse om barns mulige reaksjoner på foreldres tjenestegjøring i internasjonale operasjoner.

RVTS kan også her være en viktig bidragsyter.

DPS og BUP

Både Distriktpsikiatrisk senter (DPS) og barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk (BUP) vil kunne komme i befatning med veteraner, deres familier og barn.

DPS tilhører spesialisthelsetjenesten og har hovedansvaret for tilbudet innen psykisk helsevern for voksne. DPS er statlige klinikker som tilbyr døgntilbud, dagtilbud, poliklinikk, akutt- og ambulant team. De samarbeider nært med kommunen i sine respektive områder.

Som for annet helsepersonell vil det kunne være av betydning å ha noe kunnskap om hva internasjonal tjeneste innebærer og de særskilte utfordringer og problemer som kan følge av denne tjenesten.

RVTS, Forsvarets sanitet og Forsvarets veteran tjenester kan også her bistå.

Moss kommunes rolle

Moss kommune ved Veterankontakten skal koordinere de ulike instansene og følge opp veteranene som nevnt i planen.

Veterankontakt skal etablere en egen nettside for veteraner og deres pårørende på Moss kommunes egne hjemmesider, i samråd med representanter for organisasjonene.

Moss kommune utvikler en applikasjon for bruk mellom kommunen og veteraner.

Det skal også utarbeides og distribueres diverse informasjonsmateriell fra kommunen eller andre relevante aktører til veteraner og pårørende.

Veterankontakt følger opp om fastleger har fått løpesedler fra Forsvarets Sanitet.

Moss kommune skal arrangere kurs i regi av RVTS og andre aktuelle kursholdere for fastleger og annet helsepersonell og berørte instanser som er i kontakt med veteraner og pårørende.

Viktige offisielle dager som 8. mai arrangeres fra Moss kommune.

Det skal etableres et kontor i Frivillighetens hus og pårørende senter. Veterankontat deltar på møter som angår Moss kommune.

Moss kommune skal tilstrebe å skaffe seg en oversikt over de ulike særforbundene som veteraner er medlemmer av i Mossregionen.

Bibliografi

- Bestrup, B. (2017, April). Regjeringen må på banen. *Veteran 2-17*, s. 3.
- Forsvaret. (2009). *Oppdraget går til... Arbeidsbok for deg eller dere med familiemedlem i internasjonal tjeneste*. Forsvarets mediesenter.
- Forsvaret. (2016). *Grunnlag for utvikling av en kommunal veteranplan*. Oslo: Forsvaret.
- Forsvaret. (2016). *I tjeneste for Norge*. Oslo: Forsvaret.
- Forsvarets veteran tjeneste. (2017). *Pilotprosjekt Østerdalen*. Hentet fra - et tiltak i Regjeringens handlingsplan for veteranivaretagelse: <http://pilotprosjektosterdalen.no/delprosjekt-familie.html>
- Forsvarsdepartementet. (06/2014). *I tjeneste for Norge - Regjeringens oppfølgingsplan for ivaretagelse av personell før, under og etter internasjonal tjeneste*. Oslo: Forsvarsdepartementet.
- Forsvarsdepartementet. (05/2011). *I tjeneste for Norge - Regjeringens handlingsplan for ivaretagelse av personell før, under og etter utenlandstjeneste*. Oslo: Forsvarsdepartementet.
- NVIO. (2017). *Norges Veteranforbund for Internasjonale Operasjoner*. Hentet fra Webområde for Norges Veteranforbund for Internasjonale Operasjoner: <http://nvio.no/>
- Sentralbyrå, S. (09/2013). *Veteraners levekår; Forsvars- og politipersonell som har deltatt i internasjonale operasjoner*. Oslo-Kongsvinger: Statistisk Sentralbyrå.
- Tromsø kommune. (2015). *Veteranplan - Tromsø kommune; 2015 - 2017*. Tromsø: Tromsø kommune.
- Østerdalen, Pilotprosjekt. (2014, August). *Sluttrapport Pilotprosjekt Østerdalen*. Hentet fra Regjeringen.no: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/Sluttrapport-fra-Pilotprosjekt-Osterdalen/id2351038/>

Moss kommune